

«مطالعه پراکندگی جغرافیای بیماریهای دامی در استانهای جنوبی، مرکزی، شرقی و غربی ایران» (دکتر علی اسلامی)،

۱- اگر چه ایران کشور پهناوری است ولی به دلیل آنکه جزء نواحی خشک و نیمه بیابانی دنیاست و میزان بارندگی سالیانه آن ۳۵۰ - ۳۰۰ میلی متر است، مراتع موجود و سایر منابع غذایی جوابگوی تغذیه جمعیت دامی کشور که بیش از ظرفیت پذیرش واقعی آن می باشد، نیست، این امر موجب کاهش وزن متوسط گله و تاثیر بیشتر انگلها بر میزبان های آلوده و فراوانی بیماری های عفونی (انگلی، میکروبی و ویروسی) شده است.

ایل ها و عشیره های ایران سهم مهمی در پرورش دام بویژه گوسفند و بز دارند و طبق برنامه خاصی بیلاق و قشلاق می کنند و علاوه بر نشخوارکنندگان کوچک، گاو، شتر، تک سمیها و طیور آنها نیز با آنها در این مهاجرت همراه هستند. جابجایی دامهای ساکن و یا متعلق به عشایر به نواحی دیگر در اشاعه بیماریهای عفونی نقش مهمی دارد.

قسمت اعظم گزارشهای موجود در باره بیماری های دامی از زمان فعالیت نسبتاً رسمی تشکیلات دامپزشکی در ایران از سال ۱۳۰۸ تاکنون در باره گوسفند و بز و گاو می باشد و درباره بیماریهای عفونی سایر حیوانات مانند گاو میش، شتر، گوشتخواران و تک سمی ها مطالعات کمتری انجام گرفته است. در سالهای اخیر بیماریهای عفونی طیور نیز مورد توجه واقع شده است. گردآوری اطلاعات موجود در باره بیماریهای عفونی دام ها که از نواحی جغرافیایی مختلف ایران گزارش شده اند و مدون کردن این اطلاعات برای آشنائی دکترا دامپزشک که هر از چند گاهی از یک اداره دامپزشکی به اداره دیگر منتقل میشوند و با بیماری های موجود در یک منطقه آشنایی ندارند بسیار با ارزش است. این اطلاعات میتواند برای برنامه ریزان در سطح ملی و بین المللی از جمله کشورهای همسایه نیز مورد استفاده قرار گیرد و کار اطلاع رسانی به سازمان های ذیربط را آسان سازد و با توجه به اینکه تعدادی از این بیماری ها بین حیوانات و انسان مشترک هستند بخشی از این مجموعه می تواند در برنامه ریزی سازمان های بهداشتی نیز مورد استفاده قرار گیرد و در صورتی که در باره برخی از بیماری ها خلاء اطلاعاتی وجود داشته باشد، با برنامه ریزی قبلی، مطالعات لازم جهت دستیابی به اطلاعات مورد نظر انجام گیرد. ضمناً وجود چنین مجموعه ای از دوباره کاری پژوهشی جلوگیری بعمل خواهد آورد.

۱- استان های مورد مطالعه

۲- در بررسی حاضر در ۲۱ استان کشور شامل: استانهای اصفهان، ایلام، بوشهر، تهران، زنجان، سیستان و بلوچستان، سمنان، فارس، قم، خوزستان، چهارمحال و بختیاری، قزوین، کردستان، کرمانشاه، کرمان، کهگیلویه و بویراحمد، لرستان، مرکزی، هرمزگان، همدان و یزد. پراکندگی جغرافیایی بیماریهای دام مطالعه شد.

۳- برای تدوین گزارش از نامه دانشکده دامپزشکی، مجله دانشکده دامپزشکی، تجربه های شخصی و مقالات نگارندگان، مجله پژوهش و سازندگی، مجله شیلات و آبزیان، مجله جامعه دامپزشکان ایران، آرشیو انستیتو رازی، مجموعه مقالات سمینارهای منطقه ای دامپزشکی، مجموعه مقالات کنگره های دامپزشکی داخلی، مقالات ارائه شده در کنگره های بین المللی، مطالب استخراج شده از پرسشنامه های تکمیل شده و پایان نامه های دانشجویی استفاده شده است.

در دام ها و طیور ایران ۵۰ بیماری یا آلودگی انگلی وجود دارد. در نشخوارکنندگان آلودگی انگلی لوله گوارش و کبد و ابتلا به تک یاخته های خونی و انگل های خارجی از همه ایران گزارش شده است. در اکثر موارد در دام ها مبتلا نشانه های درمانگاهی چندان واضح نیست و وجود علائم تحت درمانگاهی عمده توسط دکترا دامپزشک آزموده تشخیص دادنی است. از میان انگل های نشخوارکنندگان تریکوسترونیلوز، توکسوپلاسموز، کریپتوسپوریديور و کیست هیداتیک، سنوروس سربرالیس جزء بیماریهای مشترک

بین انسان و حیوان هستند و در آلوده کردن انسان دخالت دارند. از میان آلودگی‌های انگلی نشخوارکنندگان ابتلا به ترماتود / اورنیتوییلارزیا ترکستانیکم انگل رگ‌های خونی که در دو اپیدمی در اقلید فارس و استان مازندران موجب تلف شدن هزاران گوسفند و بز و معدوم کردن تعداد زیادی دام به دلیل لاغری مفرط گردید فقط از استان‌های مازندران، اصفهان، آذربایجان غربی، خوزستان و فارس گزارش شده است. ابتلا به نوعی نوزاد مگس به نام *کریزومیا* فقط از خوزستان و جنوب غربی ایران گزارش شده است. درباره آلودگی‌های انگلی تک سمی‌ها گزارش‌های معدودی وجود دارد و عمدتاً آلودگی کرمی لوله گوارش آنها از استان تهران، اصفهان گزارش شده است. بی‌شک در سایر نقاط ایران نیز آلودگی وجود دارد ولی اگر هم مطالعه‌ای صورت گرفته است نتایج آن در مجلات علمی منتشر نشده است. انگل زیر جلدی *پارافیل مولتی پاپیلوزا* فقط از تک سمی‌های نواحی گنبد کاووس، آق قلا، اطراف گرگان گزارش شده و تا کنون از سایر نقاط ایران گزارش نشده است. ابتلا به تک یاخته خونی *تریپانوزوما لوانسی* نیز دارای محدودیت جغرافیایی است و از استان سمنان، سیستان و بلوچستان، فارس و کرمان گزارش شده است. درباره آلودگی‌های کرمی لوله گوارش گوشتخواران در یک بررسی از کلیه استان‌های ایران نمونه‌گیری شد و نتایج آن ثبت گردید. بررسی‌های مشابهی توسط سایر محققین در سایر نقاط ایران انجام گرفته است. *دیروفیلاریا ایمی تیس* کرم قلب سگ از تهران، آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، خوزستان، فارس گزارش شده است. درباره ابتلای گوشتخواران به انگل‌های خارجی و خونی اطلاعات زیادی وجود ندارد. اکثریت مطلق آلودگی‌های انگلی سگ قابل انتقال به انسان بوده و باید شدیداً کنترل شوند. بیماریهای میکروبی و ویروسی که تعداد آنها در ایران به ترتیب ۳۵ و ۱۶ عدد می‌باشد از دام‌ها و طیور گزارش شده است که مهمترین آنها در زیر شرح داده خواهد شد.

در زمینه پاستورلوز^۱ در گاو که یکی از خطرناکترین بیماریهای دامی در ایران است، اولین مورد در سال ۱۳۱۶ شمسی از استانهای تهران، گیلان، مازندران و آذربایجان غربی و خوزستان گزارش شده است. در ضمن از خراسان از جابرم گزارشاتی در این مورد وجود دارد. پاستورالهمولیتیکا نیز در طیور وجود دارد که اولین گزارش آن در سال ۱۳۴۲ توسط دکتر افنان و دکتر تاج بخش ارائه شده است.

درباره سیاه زخم^۲ در همان سالهای اولیه نیز مدارک زیادی موجود است. این بیماری از سال ۱۳۱۶ و حتی قبل از آن در استانهای تهران، گیلان، مازندران، آذربایجان، کرمانشاه، فارس، اصفهان و غیره گزارش شده است. در سالهای ۱۳۲۵-۱۳۲۰ کوششهایی برای تهیه واکسن بر ضد بیماری در ایران انجام گرفته که از آنجمله گزارشهای دکتر رستگار و دکتر دلپی و دکتر کاوه را می‌توان ذکر کرد. بیماری را از ایام بسیار کهن می‌شناختند و بنابر گزارشات دکتر تاج بخش آن را نار فارسی: آتش فارسی و جوش اخگری می‌نامیدند. بنابر گزارش دکتر کاوه، اولین تشخیص قطعی سیاه زخم در ایران در سال ۱۹۰۵ در زمان مظفرالدین شاه قاجار توسط پواینسیون^۳ دامپزشک فرانسوی که در آن زمان مسئول اداره ایلخی‌های سلطنتی بود، جدا شده است، سپس کاره^۴ و کارپانتیه^۵ فرانسوی بارها سیاه زخم را در بین اسبها و گوسفندان گزارش نموده‌اند. سیاه زخم هنوز هم خودنمایی می‌کند. در مورد *باسی‌لوس سرئوس* که ممکن است آن را در کشت با باسیل سیاه زخم اشتباه کنند، مطالعات زیادی توسط تاج بخش انجام گرفته است.

1- Pasteurellosis

1- Anthrax

2- Poinssugnon

3- Carre

4- Carpentiee

سیاه زخم علامتی نیز همواره در ایران واجد اهمیت خاصی بوده و موجب تلفات در گاوها می‌گردد. از این بیماری اولین بار در سال ۱۳۱۶ از استانهای تهران، مازندران، گیلان، آذربایجان، خراسان و خوزستان گزارش شده است.

عفونتهای ناشی از کوری‌نه باکتریوم اووی‌سی^۶ در گوسفند، این بیماری در اکثر نقاط ایران شایع است و اولین گزارش مستند آن در سال ۱۳۴۲ توسط دکتر افنان و دکتر تاج بخش ارائه شده است.

سل حیوانی در زمره اولین گزارشها در مورد سل حیوانی در ایران گزارش مربوط به پایان نامه نجومی در سال ۱۳۲۰ است. در مورد سل حیوانات که گسترش آن در کشور، همگانی شده است، مقاله مبسوطی را دکتر تاجبخش در کتاب مبانی سل شناسی، چاپ ۱۳۷۱ نگاشته که حدود ۸۰ صفحه است (صفحات ۵۴۷-۴۷۳).

مشمشه بیماری مهمی در اسب و انسان است که در مورد آن کارپانتیه فرانسوی مطالب جالبی نوشته است. در این مورد تاج بخش در جلد دوم کتاب تاریخ دامپزشکی و پزشکی ایران (صفحات ۵۹۷-۵۹۶) نکات اصلی را نگاشته است.

طاعون گاوی، در ایران از مهمترین و خطرناکترین بیماریهایی است که گاهی بروز کرده و موجب خسارات شدید و گاهی جبران ناپذیری در اقتصاد مملکت ایران شده است.

بروسلوز، اولین گزارش مربوط به وجود بروسلوز در ایران توسط دکتر لویی دلیپی و دکتر کاوه انجام شده است. در سال ۱۹۷۲ تحقیقی گسترده در مورد بروسلوز در حیوانات مختلف و انسان توسط تاج بخش و گاتل فرانسوی انجام شده است. بروسلوز هنوز در ایران چه در انسان و چه در دامها مسئله ساز است.

سالمونلاها، مقاله بسیار جالب و مطولی در سال ۱۳۳۴ در نامه دانشکده دامپزشکی توسط دکتر مرتضی کاوه ارائه شده است. در این مقاله سالمونلاهای زیر جدا شده است: سالمونلاتیفی، سالمونلاپاراتیفی ب، سالمونلاپاراتیفی سی، سالمونلانیوپرت

مطالعات مربوط به سالمونلا آبورتوس اووی‌سی، دکتر تاج بخش و همکاران ایرانی یا فرانسوی که تحت نظر وی کار می‌کردند، بیش از ۲۰ سال در مورد سالمونلا آبورتوس اوویس^۷ عامل سقط جنین گوسفندان که مخصوصاً در ایران فراوان است تحقیق کرده‌اند که حاصل آن بیش از ۱۵ مقاله در مجلات بین المللی به زبان فرانسه و چندین مقاله فارسی مندرج است. بنابر تحقیقات تاج بخش، سقط جنین‌های ناشی از سالمونلا آبورتوس اوویس در ایران در حال گسترش می‌باشد.

هاری یکی از بیماریهای خطرناک مشترک رایج بین انسان و گوشتخواران اهلی و وحشی و حتی برخی حیوانات دیگر است. علاوه بر جنبه‌های شناخته شده هاری نکات دیگری نیز مورد بحث قرار گرفته است. گزارشهایی در مورد باقی ماندن ویروس در بدن و ترشح آن به خارج، ناقل شدن سگهای بهبود یافته و بالاخره وجود عفونت پنهانی هاری در سگهای به ظاهر سالم توأم با تولید پادتن در خون وجود دارد.

تحقیقی در مورد بیماریهای مناطق بیابانی ایران، در تحقیقی چهارساله که توسط دکتر تاج بخش و دکتر نظری انجام گرفته، نواحی بیابانی استانهای سمنان، مرکزی، خراسان، سیستان و بلوچستان، جنوب فارس، کرمان، کهکیلویه و بویراحمد از نظر بیماریهای عفونی مورد بررسی قرار گرفته و چه از نظر اپیدمیولوژی و چه از جنبه آزمایشگاهی کار شده است. به طور کل بنابراین تحقیق، آبله گوسفند و بز، آنترتوکسمی گوسفندان، آگالاکسی، اورام پستانی، تب برفکی، تورم و پوسیدگی سم، سیاه زخم در تمام مناطق مورد مطالعه کم و بیش وجود دارد.

پروژه آبیان در سالهای اخیر شدیداً مورد توجه قرار گرفته و به تبع آن در مورد بیماریهای آنها نیز مطالعات زیادی انجام گرفته است. در بررسی نامه یا مجله دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران از سال ۱۳۱۶ تا ۱۳۸۲ (به استثناء قریب ۶ جلد که دسترسی

5- *Corynebacterium ovis*

1- *Salmonella abortus ovis*

به آنها میسر نبود) مشخص گردید که به طور متوسط به ازاء هر سال یک مقاله در رابطه با بهداشت و بیماریهای آبزبان در این نشریات به چاپ رسیده است ولی تقریباً همه آنها به سالهای بعد از ۱۳۵۰ متعلق می باشد.

با مطالعه جامع سایر مجلات مربوط به بهداشت و بیماریهای آبزبان و غالب همایشهای داخلی و برخی از همایشهای خارجی به قریب ۳۵۰ مقاله و خلاصه مقاله دسترسی پیدا شد. در این مقاله، نشریات یاد شده برحسب گروههای بیماریهای آبزبان با در نظر گرفتن عوامل بیماری زا طبقه بندی شده و شماره ردیفهای آنها که در فصل منابع به صورت الفبائی تنظیم شده در داخل پرانتز در مقابل هر مورد بیان شده است. گروههای مورد بررسی عبارتند از: کلیات بیماریها، عوارض و بیماریهای محیطی به انضمام مسمومیتها، تومورها، بیماریهای ویروسی، بیماریهای باکتریایی، عوارض جلبکی، بیماریهای قارچی، بیماریهای انگلی، تک یاخته ایها و انگل مرجانی شکل و اسفنجها، کرمها، ترماتودهای مونوژن، ترماتودهای دیژن در حالت نوزادی و بلوغ، سستودها و سستودیرها در حالت نوزادی و بلوغ، نماتودها در حالت نوزادی و بلوغ، خارسران در حالت نوزادی و بلوغ، کرمهای حلقوی و زالوها، سخت پوستان و سرانجام مواد شیمیائی، بیهوش کنندهها، ضد عفونی کنندهها و داروها.

در ایران مجموعاً ۸ بیماری کرمی، ۱۱ بیماری ناشی از تک یاخته ها، ۱۳ آلودگی قارچی، ۶ آلودگی میکروبی و ۵ ویروسی از ماهیان گزارش شده است.

در لیست ۲۸ استانی کشور استانهای گیلان، مازندران و خوزستان بیشترین منابع علمی را به خود اختصاص داده اند:

استان گیلان (جمعاً ۷۲ مورد): ۲ مورد ویروسی، ۷ مورد باکتریایی، ۲ مورد قارچی، ۱ مورد جلبکی، ۱۶ مورد انگلی تک یاخته ای و ۴۴ مورد انگلی پریاخته ای.

استان مازندران (جمعاً ۴۷ مورد): ۵ مورد ویروسی، ۶ مورد باکتریایی، ۱ مورد قارچی، ۱ مورد جلبکی، ۴ مورد انگلی تک یاخته ای و ۳۰ مورد انگلی پریاخته ای.

استان خوزستان (جمعاً ۴۱ مورد): ۴ مورد ویروسی، ۷ مورد باکتریایی، ۲ مورد قارچی — جلبکی، ۱۲ مورد انگلی تک یاخته ای و ۱۶ مورد انگلی پریاخته ای.

موارد مشابه گزارش شده از سایر استانها به ترتیب عبارتند از: استان بوشهر ۲۱ مورد، استان گلستان و استان هرمزگان هر کدام ۱۴ مورد، استان سیستان و بلوچستان ۱۳ مورد، استان آذربایجان غربی ۱۲ مورد، استانهای تهران و فارس هر کدام ۱۰ مورد، استان چهارمحال و بختیاری ۸ مورد، استان خراسان ۴ مورد، استان اصفهان ۳ مورد، استانهای آذربایجان شرقی، اردبیل، زنجان، قزوین، کردستان، کرمان، کهگیلویه و بویراحمد، لرستان و مرکزی هر کدام ۲ مورد.

متأسفانه از استانهای ایلام، سمنان، قم، کرمانشاه، همدان و یزد هیچگونه مقاله یا خلاصه مقاله ای درباره بهداشت، بیماریها و آلودگیهای انگلی آبزبان بدست نیامده است. انتشار جغرافیائی منابع مورد استفاده به پیوست می باشد.

برای اطلاع از مجموعه این منابع می توان به گزارش نهایی طرح و یا مقاله وضعیت علمی، تحقیقاتی و فناوری بهداشت و بیماریهای آبزبان و ۷۸ جدول ضمیمه آن در مجموعه مقالات علوم، کشاورزی، دامپزشکی، مهندسی... بهار ۱۳۸۵ نامه فرهنگستان علوم مراجعه کرد.